

سنجه‌هایی در
دین‌پژوهی معاصر

حمیدرضا آیت‌اللهی

ژورنال پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

سرشناسه : آیت‌اللهی، حمیدرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور : سنجه‌هایی در دین پژوهی معاصر / مولف حمیدرضا آیت‌اللهی.
مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۴۸۲ص.
شابک : 978-964-426-702-4
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع : دین پژوهی
شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ۹س BP۴۸/۱۹۳
رده بندی دیویی : ۲۰۰/۷
شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۷۴۳۲۴

سنجه‌هایی در دین پژوهی معاصر

مولف: دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی
ویراستار: حمید اسکندری
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیر نشر: ناصر زعفرانچی
ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع
نسخه پرداز: فرزانه صادقیان
آماده سازی: عرفان بهار دوست
حروف نگار و صفحه‌آرا: فرزانه صادقیان
طراح روی جلد: اعظم صادقیان
اجرای جلد: عطا... کاویانی
چاپ اول: ۱۳۹۲
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: شولا
ردیف انتشار: ۹۲-۳۹

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

ISBN 978-964-426-702-4

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۶-۷۰۲-۴

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۶۴۱۹، تلفن: ۸۸۰۴۶۸۹۱-۳، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

فهرست

پیشگفتار ز

خداوند و برهان

۱. برهان صدیقین ملاصدرا و نقد آراء کانت و هیوم در براهین اثبات باری تعالی ۳
۲. برهان وجودی یا وجوبی؟ ۳۳
۳. تحلیلی از برهان‌های جهان‌شناختی و مقایسه آن با برهان امکان و وجوب در فلسفه اسلامی ۴۴
۴. مقایسه برهان‌های اثبات وجود خداوند در دو سنت غربی و اسلامی ۶۲
۵. اصاله‌الوجود و مسئله شر ۱۳۵

زبان و دین

۶. نگرش فلسفی - اسلامی به مسئله معناداری زبان دین ۱۴۵
۷. بررسی دیدگاه‌های هرمنوتیکی در ساحت‌های مختلف فهم ۱۶۶
۸. ملاحظات هرمنوتیکی در ترجمه متون فلسفی و دینی ۱۸۱

اخلاق و دین

۹. مدلی برای ساختار اصلی اخلاق پزشکی اسلامی ۱۹۵
۱۰. مقایسه روش تحلیل فلسفی استاد مطهری در اخلاق و روش پدیدارشناسی هوسرلی ۲۰۹

علم و دین

۱۱. تأثیر بستر دینی در پیشرفت علم ۲۲۵

۱۲. رویارویی‌های علم و دین ۲۳۵
۱۳. روابط متصور میان علم و دین از دیدگاه مک‌گراث و مقایسه آن با دیدگاه‌های باربور و پیترز ۲۴۶
۱۴. بررسی انتقادات مک‌گراث به دیدگاه علم‌گرایانه (تکاملی) و الحادی داوکینز... ۲۶۳
۱۵. رویکردی اسلامی به فلسفه علوم انسانی ۲۷۶

تحلیل‌های فلسفی مبانی دین

۱۶. بررسی تطبیقی علیت در فلسفه غرب و اسلامی ۲۸۷
۱۷. مقایسه وجود در اگزیستانسیالیسم و اصالت‌الوجود صدرایی ۳۱۵
۱۸. تبیین زمان از دیدگاه ملاصدرا و هانری برگسن ۳۵۱

انسان و دین

۱۹. معنای زندگی یا هدف زندگی؟ دیدگاهی صدرایی ۳۶۱
۲۰. تعالی هویت سیال انسانی در افعال اختیاری او: دیدگاهی از حکمت متعالیه... ۳۶۷

جهانی شدن، رسانه و دین

۲۱. نقش رسانه در تهدیدها و فرصت‌های جهانی شدن برای دین ۳۷۵

بنیادهای تفکر غربی و دین

۲۲. افول حاکمیت فکری انسان‌محوری (اومانیسم) ۳۹۵
۲۳. مبانی و ویژگی‌های اصلی فلسفه تحلیلی دین ۴۰۶
۲۴. ارزیابی نگرش‌های الهیاتی پسامدرن از منظری فلسفی ۴۳۰

گفتگوی ادیان

۲۵. تحلیل مبانی گفت‌وگوی ادیان در تعاملات میان فرهنگی ۴۵۱
۲۶. تقابل ارزش‌ها در جهان کنونی و نقش اسلام و مسیحیت ۴۵۹
۲۷. نیاز بشریت کنونی به عدالت و نقش راهبری اسلام و مسیحیت در برپایی عدالت ۴۶۵

کتاب نیز مجموعه آثار نویسنده در نشریات علمی است که پس از ارزیابی چاپ شده‌اند و اکنون مجموعه آن‌ها در یک کتاب برای خوانندگان گرامی عرضه می‌شود، که سعی شده است هر مقاله نکته‌های بدیعی را به همراه داشته باشد تا بتواند پاسخ‌گوی نیاز جامعه در آن زمینه باشد.

برخی از این مقالات قبلاً در کتابی با نام *جستارهایی در فلسفه و دین‌پژوهی تطبیقی* که به همت انتشارات طه منتشر گردیده، چاپ شده است. در مجموعه حاضر بخشی از آن مقالات که به حوزه دین‌پژوهی مربوط بود، مجدد چاپ، و مقالات جدید دیگر بدان افزوده شده است. لذا مجموعه فعلی شاید حدود سی درصد با آن کتاب هم پوشانی داشته باشد.

از آنجا که مجموعه این مقالات طی چندین سال به‌طور مستقل از هم فراهم آمده است، لذا مجموعه‌ای منسجم از یک جریان دین‌پژوهی نمی‌تواند به حساب آید، بلکه ارزیابی‌های متفاوتی است در خصوص مسائل مختلف دین‌پژوهی که در جامعه ما نمود یافته و در این کتاب سعی شده است به نحوی هماهنگی بین آنها پدید آید. برخی از این مقالات در خصوص مسائل فلسفه دین به‌طور خاص است که در فصول خداوند و برهان، زبان و دین، اخلاق و دین گرد آمده است. در این مقالات بیشتر بررسی فلسفی مباحث دین‌پژوهی، مانند برهان‌های اثبات وجود خداوند و مسئله زبان دین و هرمنوتیک و نگرش اسلامی به اخلاق مورد توجه بوده است. با اینکه مسئله علم و دین در فلسفه دین نیز مطرح می‌شود، اما به‌صورت مستقل مطالب مهمی را در دین‌پژوهی معاصر پدید آورده است که در یک فصل سه مقاله در این باب عرضه شده است.

اگرچه برخی مسائل فلسفی به صورت مستقیم در دین‌پژوهی معاصر مطرح نشده‌اند، اما بسیاری از جهت‌گیری‌ها در حوزه دین‌پژوهی به تبیین این بنیادهای فلسفی وابسته است. تبیین علیت و وجود در برهان‌های اثبات خداوند و مسئله زمان در رابطه خداوند و عالم اهمیت بسیاری دارد که در یک فصل مقالاتی در این زمینه‌ها آمده است. دیدگاه اسلامی درباره انسان و هویت و غایت او در فصلی دیگر با عنایت به نگاه صدرایی به آن واکاویده شده است. در فصل هفتم به جنبه‌ای از مسائل اجتماعی حضور ادیان در جهان، یعنی نقش دین در جهانی شدن با تأکید بر رسانه پرداخته شده است. بنیادهای تفکر غربی اقتضائات دین‌پژوهانه‌ای داشته است که در فصل بعدی به سه مورد از آن اشاره گردیده

پیشگفتار ط

است تا نگرش غربی در این زمینه تحلیل شده و نقد و سنجش لازم را بیابد. در انتها بحث و گفت‌وگوی ادیان مورد توجه قرار گرفته است، که در مقاله اول به واکاوی معنای گفت‌وگوی ادیان پرداخته شده است و دو مقاله به دو مسئله مهم در گفت‌وگوی ادیان و راهکارهایی برای آن اختصاص یافته است. بدیهی است روش بحث در مقالات این مجموعه به علت تفاوت موضوعات یک دست نیست؛ بخش‌های اول کتاب بیشتر فلسفی و استدلالی است اما در بخش دوم کتاب نباید این توقع را داشت، زیرا وجه غالب مقالات تحلیلی و توصیفی است.

امید است خداوند ما را در وصول به حکمتی که خود عطا می‌کند موفق بدارد؛ چنان که «و من یؤتی الحکمه فقد اوتی خیراً کثیراً».

حمیدرضا آیت‌اللهی

تابستان ۱۳۹۲

پیشگفتار

در سی ساله اخیر با توجه به ماهیت انقلاب اسلامی، توجه به اندیشه‌های دینی و اسلامی و ارزیابی آن رشد فزاینده‌ای یافته است. این تحول تنها در داخل کشور اتفاق نیافتاده است بلکه در سطح جهانی نیز بررسی‌های دینی در حوزه‌های فکری دیگر نمود یافته است. همین امر باعث شده است که مواجهه فکری گسترده‌ای با اندیشه‌های غربی در کشورمان به وجود آید.

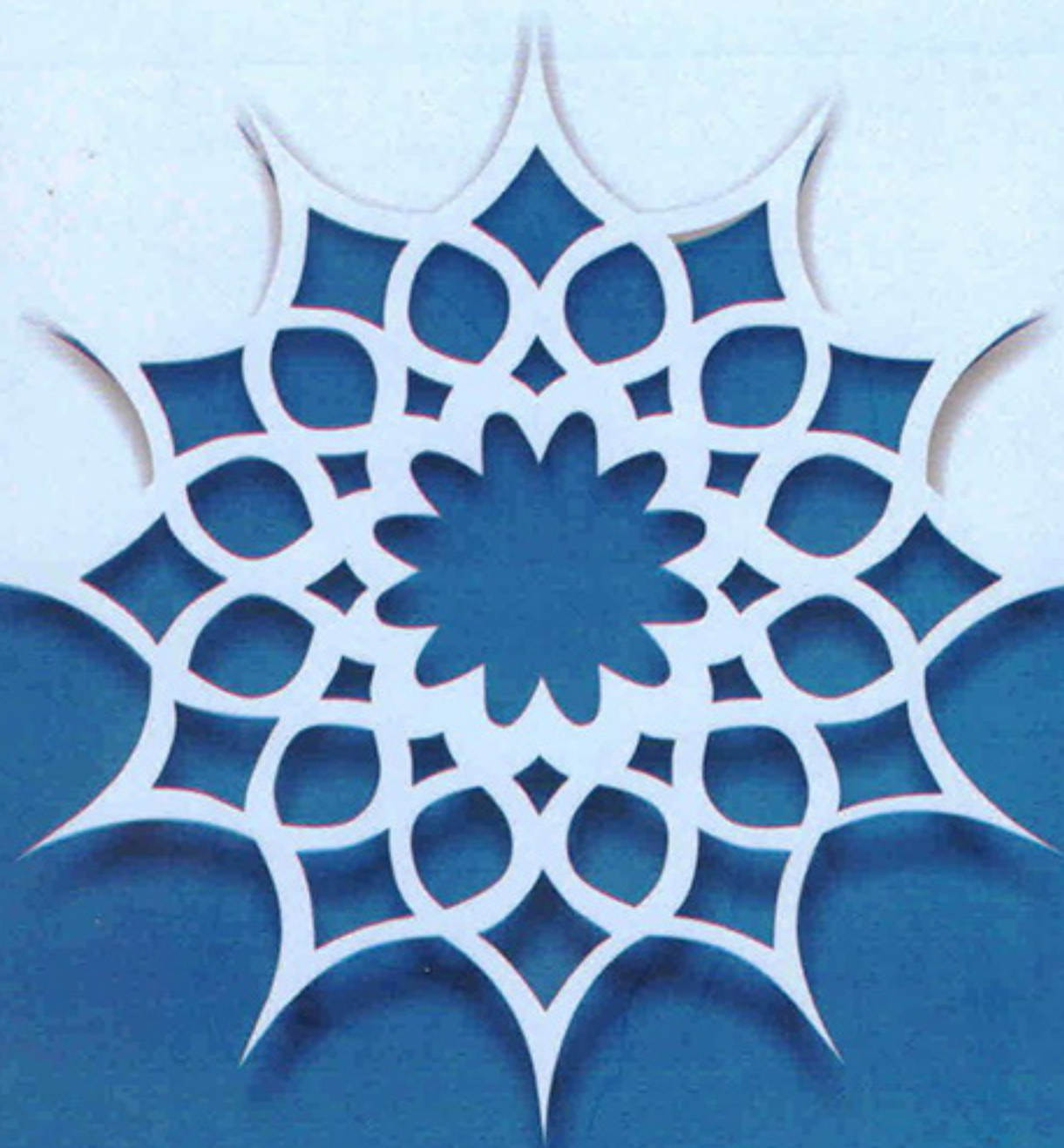
دین‌پژوهی در شاخه‌های مختلفی تقابل و تعامل جدی با اندیشه دینی ما یافته است. بسیاری اندیشه‌های بسط یافته در جامعه ما، نه تنها حوزه‌های تحقیق جدیدی در داخل به وجود آورده است بلکه کشور ما را به یکی از قطب‌های دین‌پژوهی در جهان بدل نموده است. در سالیان اخیر بنا به تخصص خود با مسائل مختلفی در دین‌پژوهی معاصر درگیر شده‌ام و آثاری علمی در این زمینه تهیه و در مجامع علمی منتشر کرده‌ام. نظر به اهمیت نگاه ایرانی اسلامی در خصوص مسائلی که در دین‌پژوهی معاصر مطرح بوده، سعی شده است در این آثار از منظر دیدگاه اسلامی ایرانی این مسائل ارزیابی گردد. مجموعه فعلی جستارهایی در این زمینه است.

اکنون در جامعه علمی بین‌المللی، برخلاف گذشته، به جای تأکید بر تألیف کتاب به مقالات منتشره ارزیابی شده اهمیت داده می‌شود، چرا که بخش عمده بسیاری از کتاب‌ها حاوی مطالب تکراری گذشته در قالب‌های جدید است و دیدگاه‌های بدیع، بخش اندکی از آن را تشکیل می‌دهد که این مقدار نیز معمولاً در حد یک مقاله پژوهشی است. لذا مهم‌ترین کتاب‌های جدید اغلب از مجموعه مقالاتی تحت نظر یک ویراستار برجسته تشکیل شده‌اند و استقبال خوانندگان نیز از این‌گونه کتاب‌ها بیشتر است. مقالات این

Contemporary Religious Studies

A Critical Approach

Hamidreza Ayatollahy

Institute for Humanities & Cultural Studies